Sfântul Ierarh Ioan Gură de Aur și Diaconița Olimpiada, chipul prieteniei adevărate

Maria Anastasiu

Prietenia nu o poate împiedica nici lungimea drumurilor,
nici cerul, nici pământul, nici moartea, nici nimic altceva,
ci este mai tare și mai puternică decât toate.
Sfântul Ierarh Ioan Gură de Aur, *Omilia IX la Efeseni*

Cu prietenul ți-e ușoară și calea exilului;
fără el, nici acasă nu te simți bine.
Cu un prieten și sărăcia e suportabilă;
fără el, și sănătatea și bogăția sunt de nesuferit.
Un prieten este un alt eu. Îmi pare rău că nu pot să înfățișez în cuvinte
chipul cel adevărat al prieteniei. Îmi dau seama că vorbele mele
sunt cu mult sub ceea ce trebuie spus.
Sfântul Ierarh Ioan Gură de Aur, *Omilia II la I Tesaloniceni*

În naosul Hagiei Sophia, pe partea stângă, sub cele două rânduri de ferestre ale timpanului nordic, se află o nișă cu un mozaic de doi metri, reprezentându-l pe Sfântul Ioan Gură de Aur, în veșmintele arhierești și cu Evanghelia în mână, binecuvântându-l, de acolo de sus, pe fiecare vizitator care a călcat în această biserică, în ultima mie de ani. Așezat aici, probabil, în epoca lui Vasile I Macedoneanul (cam atunci aproximează experții că ar fi fost realizat mozaicul), Sfântul Ioan Gură de Aur nu este singur, ci într-o companie dintre cele mai selecte, alături de alți doi mari ierarhi ai Bisericii: Sfântul Ignatie, Patriarhul Constantinopolului și Sfântul Sfințit Mucenic Ignatie Teoforul, fiecare dându-ne binecuvântarea din nișa proprie.

Inițial, acești „trei, adunați în numele Meu", cum spune Mântuitorul[1], erau o adevărată ceată, un întreg sobor arhieresc, paisprezece mozaicuri de Sfinți Părinți, șapte pe o parte și șapte pe cealaltă. Știm aceasta cu pre-

1 *Matei* XVIII, 20.

cizie, pentru că nu otomanii le-au distrus, așa cum am fi tentați să credem. Ele au supraviețuit ascunse, sub un strat gros de tencuială, până în anul 1847, când sultanul Abdülmecid I le-a dat arhitecților elvețieni Gaspare și Giuseppe Fossati sarcina de a restaura Hagia Sophia. Abdülmecid a fost unul dintre cei mai vizionari și mai prolifici padișahi, în ceea ce privește arhitectura, printre realizările sale de primă mână se numără Palatul Dolmabahçe și Moscheea Ortaköy, două puncte turistice de maximă importanță din Istanbul, design-ul amândurora vădind o imensă influență europeană, cum niciodată nu mai pătrunsese până atunci în Imperiul Otoman. Sultanul le dă fraților Fossati mână liberă să documenteze și înregistreze arta bizantină acoperită, timp de secole, de strămoșii săi. Paradoxal, tocmai această deschidere a padișahului spre creștinătate, atât de salutară, se va dovedi o mai mare nenorocire pentru Hagia Sophia decât îndârjirea iconoclastă a tuturor sultanilor de dinaintea sa: restaurarea, care va scoate la lumină mozaicurile Sfinților Părinți, va fi și cea care le va distruge pe unsprezece dintre ele. Uleiul, folosit de restauratori pentru a trata pereții, s-a dovedit a avea un efect complet opus celui scontat: va pătrunde în stratul de dedesubt, făcând mozaicurile să se cojească și să cadă în masă la cutremurul ce va avea loc doi ani mai târziu. Se estimează că 70–80% din mozaicurile încă existente atunci, în marea biserică, s-ar fi pierdut în felul acesta.

În asemenea condiții, pare uluitor că icoana Sfântului Ioan Hrisostom s-a menținut atât de bine, fiind, practic, cea mai bine păstrată dintre cele trei mozaicuri care se mai găsesc și astăzi pe timpanul nordic. Și cum nimic nu e întâmplător pe lumea aceasta, ci totul se supune rânduielii desăvârșite a lui Dumnezeu, această rezistență, peste veacuri și împotriva oricărei logici omenești, transmite un mesaj cât se poate de clar: Sfântul Ierarh Ioan Gură de Aur rămâne, literalmente, impregnat în piatră, el este carne din carnea bisericii din care, cu șaisprezece veacuri în urmă, a fost dat afară.

Era anul 404 d. Hr., în ziua cea mare a Paștilor, „această aleasă și sfântă zi, al praznicelor praznic și sărbătoare a sărbătorilor", când un trimis al împăratului Arcadie, dregătorul Marin, cu o trupă înarmată până-n dinți, dă buzna pe ușile Sfintei Sophii și îl târăște pe arhiepiscopul Ioan afară din biserică. Ne putem imagina coșmarul zugrăvit în doar câteva cuvinte simple, în hagiografia sfântului: stupoarea clericilor, spaima și revolta credincioșilor, țipetele femeilor, îmbulzeala gloatei, în mijloc arhiepiscopul, lăsându-se astfel batjocorit, o atmosferă mai degrabă de crucificare decât de înviere.

Culmea, biserica din care este scos cu de-a sila (deși nu-i vinovat de niciuna din acuzele care i se aduc) e tocmai cel mai mare loc de sanctuar al creștinătății. Aici, conform tuturor legilor cerești și pământești, orice

criminal își poate găsi scăparea, agățându-se de altarul sfânt. Nicio putere omenească nu are dreptul să dea năvală ca să pedepsească pe nimeni. Era punctul culminant al unui conflict care dura de ani de zile, aproape din momentul în care Sfântul Ioan fusese înscăunat ca arhipăstor al Constantinopolului. Dintru început, alegerea sa îl nemulțumise profund pe Papa Teofil al Alexandriei care visa să-l numească în această poziție pe un preot de sub jurisdicția sa, numit Isidor, nu fiindcă ar fi fost mai virtuos sau mai învățat decât Sfântul Ioan, ci ca să poată trage sforile și să conducă el, *de facto*, Patriarhia de Constantinopol, prin intermediul lui.

Sfântul este, deci, luat pe sus și închis în chilia sa din vecinătate, unde, în toată perioada Penticostarului, va aștepta decretul împăratului, fiind supus unor repetate tentative de asasinat, dintre cele mai fanteziste (unul dintre asasini se va preface chiar că e demonizat, ca nimeni să nu-l suspecteze de o asemenea acțiune calculată, dar, fiind prins înainte de a-și pune planul în aplicare, va fi izbăvit tot prin mijlocirea sfântului care, auzind ce se petrece, îl va trimite pe unul din episcopii rămași loiali lui să-l scape pe asasin din mâinile chinuitorilor). S-a ajuns la situația absurdă în care oamenii de rând, cetățeni ai orașului care îl iubeau pe păstorul lor, au început să facă treaba soldaților, stând cu schimbul de gardă în jurul locuinței ierarhului. În sfârșit, ordinul a venit. Sfântul trebuia să plece în surghiun, departe. Era a doua sentință de acest fel. Prima se sfârșise prost pentru familia imperială, printr-un cutremur devastator care a zguduit mai cu seamă apartamentele împărătesei Eudoxia, inamicul lui declarat. Atunci ea însăși se convinsese că marele Gură de Aur trebuie adus de urgență înapoi la Bizanț ca să nu se dărâme toată cetatea. Între timp, se pare că uitase groaza pe care o trăise nu cu multă vreme în urmă. Cu milostivirea și purtarea de grijă care îl făcuseră întotdeauna atât de iubit în popor, sfântul nu așteaptă ca zvonul izgonirii lui să se răspândească pe străzile orașului (căci ar fi ieșit cu vărsare de sânge), ci părăsește pe o ușă lăturalnică palatul patriarhal și vine în Hagia Sophia, precum avea să scrie episcopul Paladie[2], să-și ia rămas bun de la Îngerul Bisericii. Apoi își binecuvântează, pentru cea din urmă oară, ucenicii și, predându-se soldaților, pleacă în marea și ultima călătorie a vieții sale.

Călătoria avea să fie absolut îngrozitoare, după cuvintele sfântului: „mai mult mă îngrozește călătoria decât mii de exiluri”[3]. Și nu doar pentru că drumul anevoios, în sine, îi va agrava starea sănătății, și așa precară, ci, mai cu seamă, pentru că soldații însoțitori aveau directive speciale de la împărătească să facă tot posibilul ca ierarhul să moară pe drum. Hagiografia sa ne spune că parcurgeau într-o zi distanța pe trei zile, că nu-i dădeau nici măcar o șa pe care să călărească, îi luau banii de cheltuială, îl batjocoreau și, câteodată, înnoptau chiar în case de toleranță numai ca să-l supere. Misiunea avea să fie îndeplinită cu succes. Gura de Aur a Bisericii se va închide pentru totdeauna la 14 septembrie 407, în Pont, lângă orășelul Comana.

Și, totuși, ceva bun a ieșit din toate acestea. Așa cum numai Dumnezeu știe să le schimbe pe cele rele în bune, să facă din rău un bine mai mare, așa și nouă ne-a parvenit, din pricina acestui cumplit exil, un corp de corespondență de o frumusețe uluitoare, cum altul poate n-a mai dat niciodată lumea, nu numai scrisori, pur și simplu, ci un veritabil jurnal de

2 Paladie al Helenopolisului (364–430), prieten al Sf. Ier. Ioan Gură de Aur, a scris despre acesta o lucrare intitulată *Dialogul despre viața Sfântului Ioan Hrisostom*.[3] Epistola a VI-a către Sf. Diac. Olimpiada

călătorie și, în același timp, un indispensabil manual duhovnicesc pentru toți oamenii la vreme de necaz.

Am putea crede că suferințele sale au fost supreme (și, într-adevăr, au fost), că nimeni dintre ucenicii săi nu a putut suferi așa cum a suferit el. Aici ne-am înșela amarnic, căci, așa cum însuși spunea: „un prieten este un alt eu". Și poate că Sfântul Ioan Gură de Aur a fost mai puțin nefericit decât ar părea citindu-i viața, atâta vreme cât este unul dintre puținii oameni care au avut, cu adevărat, un acest *alt eu*, care a suferit la fel de mult, cu și pentru el. De prietenia aceasta am fi fost lipsiți sau, cel puțin, nu i-am fi putut înțelege întreaga frumusețe, dacă surghiunul și prigoana nu ar fi dat naștere scrisorilor care au supraviețuit mai mult de un mileniu și jumătate și care ne permit să pătrundem în intimitatea unui suflet de o delicatețe rară, mai aproape și mai personal, poate, decât am avut vreodată ocazia să ne apropiem de vreun alt sfânt. Epistolele pe care Sfântul Ioan Hrisostom i le trimite din exil uceniței sale, Sfânta Diaconiță Olimpiada, răspund, deplin mulțumitor, la eterna întrebare: pot un bărbat și o femeie să aibă o prietenie pură, reală, fără nimic pătimaș, o prietenie în adevăratul sens al cuvântului? Răspunsul este da. Pot atunci când amândoi sunt sfinți.

...poate că Sfântul Ioan Gură de Aur a fost mai puțin nefericit decât ar părea citindu-i viața, atâta vreme cât este unul dintre puținii oameni care au avut, cu adevărat, un acest *alt eu*, care a suferit la fel de mult, cu și pentru el.

...pot un bărbat și o femeie să aibă o prietenie pură, reală, fără nimic pătimaș, o prietenie în adevăratul sens al cuvântului? Răspunsul este da. Pot atunci când amândoi sunt sfinți.

Cine este, dar, această femeie căreia marele Ioan Gură de Aur, ierarhul care a fost văzut lângă tronul Sfintei Treimi, i se adresa adesea prin cuvintele: „stăpâna mea, preaiubită de Dumnezeu?" Dacă ne luăm după originea și poziția ei socială, aflăm că Olimpiada era, din naștere, cu mult deasupra Sfântului Ioan. Ea făcea parte din aristocrația originară a Constantinopolului, bunicul său, Avlavius, fiind din prima generație de nobili instituită de Sfântul Constantin cel Mare la conducerea noii sale administrații, deținând funcții precum cea de consul și prefect al pretoriului pentru Orient. În viața cuvioasei se pomenește chiar că acesta ar fi faimosul Avlavie ce apare în hagiografia Sfântului Ierarh Nicolae al Mirelor Lichiei, ca eparhul acela înșelat să-i condamne pe cei trei voievozi nevinovați, salvați apoi prin minunea săvârșită. Tot aici se spune că „era întâiul după împărat în zilele Marelui Constantin"[3]. Fiica lui, mama Olimpiadei sau mătușa ei (aici opiniile diferă), a fost logodită cu Constans I, fiul cel mic al Sfântului îm-

3 *Viețile Sfinților pe luna iulie*, Ziua a douăzeci și cincea, Ed. Mânăstirea Sihăstria, Vânători-Neamț, 2006

părat Constantin, dar, pentru că acesta a fost ucis în Munții Pirinei din sud-estul Galiei, căsătoria n-a mai avut loc. În schimb, ea se va mărita cu regele Arshak al II-lea al Armeniei. De aici, sursele încep să se contrazică: fie această fiică a lui Avlavius (numită tot Olimpiada) va fi otrăvită de o rivală, fie ea nu este mătușa, ci mama Olimpiadei noastre, care, rămânând văduvă, se va recăsători cu un nobil bizantin, comite al palatului, de altfel păgân, cu care o va avea pe sfânta. Alte surse susțin și o a treia variantă, anume că sfânta este fiica fiului lui Avlavius, păgânul Seleucus. Indiferent care e realitatea, ceea ce rămâne demn de reținut este că Sfânta Diaconiță se afla pe culmile societății, cu o avere colosală și fiind una dintre cele mai râvnite tinere din vremea sa.

Sfânta Olimpiada este autorul moral al uneia dintre cele mai importante tâlcuiri biblice din întreaga istorie. Această înălțătoare stare duhovnicească se adaugă la înzestrarea ei cu o mare inteligență, învățătură și frumusețe.

Pe de altă parte, Sfântul Ioan Gură de Aur nu a fost primul din șirul de sfinți uriași pe care această tânără de neam ales avea să-i aibă ca prieteni și învățători. La nunta ei cu nobilul Nebridius, din anul 384, Sfântul Ierarh Grigorie Teologul a făcut parte dintre invitați, dar, cum suferea cumplit de podagră, i-a trimis un poem, anume scris pentru ea, cu învățăminte despre viața de familie, în care i se adresează, numind-o „copilul meu". La aceasta se adaugă și prietenia Sfântului Ierarh Grigorie de Nyssa. Nu numai că acesta i-a dedicat magistrala sa tâlcuire la *Cântarea Cântărilor*, dar spune, în cuvântul înainte, că a scris tâlcuirea pentru că l-a rugat Olimpiada: „Am luat cunoștință de râvna ce o ai, pe măsura vieții tale cuvioase și a sufletului tău curat, pentru „Cântarea Cântărilor", râvnă pe care ne-ai arătat-o atât în persoană, cât și prin scrisoare, ca să se dezvăluie, printr-o tâlcuire corespunzătoare în înțelesurile ei curate, înțelepciunea ascunsă în aceste înțelesuri și în cuvintele ei curățite de înțelesul nemijlocit literal. De aceea, mi-am însușit cu toată inima dorința ta cu privire la aceasta, nu pentru că ar reieși de aici vreun folos pentru viața ta morală (căci sunt încredințat că ochiul sufletului tău e curat prin aceste cuvinte dumnezeiești), ci pentru a li se da celor mai trupești o oarecare călăuzire spre starea duhovnicească și nematerială a sufletului, spre care duce această carte prin înțelepciunea ascunsă în ea".

Cu alte cuvinte, Sfânta Olimpiada este autorul moral al uneia dintre cele mai importante tâlcuiri biblice din întreaga istorie. Această înălțătoare stare duhovnicească se adaugă la înzestrarea ei cu o mare inteligență, învățătură și frumusețe.

Mirele, tânărul Nebridius, moare undeva în anul 386. Că ochiul sufletului ei era cu adevărat curat, ne-o arată ceea ce a urmat mai departe.

Nu doar că sfânta nu avusese parte de căsătorie, în înțelesul trupesc al cuvântului, dar nici nu se învoiește la realizarea unei a doua căsătorii. Teodosie cel Mare (împăratul de atunci), care i-a propus să se mărite cu Elpidius (o rudă de-a sa din Spania), a fost întâmpinat de rezistența acerbă a tinerei care dorea să-și dedice viața exclusiv lui Dumnezeu. Împăratul a încercat o stratagemă care ar fi trebuit să dea roade, ținând cont de luxul exorbitant în care fusese crescută: profitând de vârsta ei încă fragedă, îi pune toată averea sub tutela eparhului care, montat de spaniolul Elpidius, i-a interzis întâlnirile cu dascălii ei duhovnicești, chiar și mersul la biserică. Spre surprinderea tuturor, sfânta se va adapta imediat noului stil de viață, mulțumindu-i chiar lui Teodosie că a scăpat-o de slava deșartă și de povara averilor. După patru ani petrecuți în asceză și claustrare, patru ani în care hotărârea ei nu a putut fi clătinată de nimic, împăratul i-a redat averile și libertatea.

Îndată după redobândirea acestora, Olimpiada a început să cheltuiască într-un ritm amețitor. Nu pentru sine, însă, ci pentru săraci, pentru biserici, pentru văduve și orfani, pentru oricine dorea să beneficieze de generozitatea ei fantastică. Sfântul Ioan Gură de Aur nu era încă prin preajmă, când sfânta a fost așezată în rândul diaconițelor de către patriarhul Nectarie al Constantinopolului. Despre relația lor, același Paladie spune: „Știu că Preafericitul făcea mare caz de ea și îi urma sfatul în cele bisericești". Profitând de averea inestimabilă, Olimpiada va înființa prima mănăstire de femei din Constantinopol, undeva între bazilica Sfânta Irina și Hagia Sophia, zid în zid cu palatul patriarhal. În mănăstirea aceasta, rânduiala slujbelor se va stabili după modelul *akoimetoi*-lor (călugării neadormiți), rugăciunile săvârșindu-se necontenit, în schimburi, 24 de ore din 24. Este limpede că exista o dorință acută la nivelul populației feminine a orașului pentru o astfel de viețuire, din moment ce nu mai puțin de 250 de femei, din pături diverse ale societății, vor da curs invitației.

În anul 398, Sfântul Ioan a fost ales în demnitatea patriarhală. Prietenia care se va stabili între el și Sfânta Olimpiada va deveni legendară, dar va alimenta și numeroase intrigi în luptele de putere ce vor caracteriza întreaga activitate a sfântului. Și anume: marele Gură de Aur îi va tempera sfintei avântul de-a dreptul risipitor, învățând-o să aleagă cui și pentru ce să-și cheltuiască averea, astfel încât să se bucure de milostenia ei numai cei care aveau cu adevărat nevoie, organizându-i uriașa generozitate care se revărsase până atunci și asupra unui număr mare de profitori: „sporind bogăția celor bogați, spune el, e ca și cum ți-ai vărsa bunurile în mare"[4]. Primul care va resimți ca pe un atac la persoană această suspendare de

4 Sozomen, *Istoria bisericească*, trad. de IPS Iosif Gheorghian, București, 1897, reprint 2020[6]

fonduri va fi, desigur, tot Teofil al Alexandriei, un motiv în plus să-l considere pe Ioan dușmanul personal.

Cea care era lângă marele ierarh „ca o Teclă pe lângă un alt Pavel”[5], va fi, astfel, înghițită și ea de vârtejul infernal al intrigilor și calomniilor care îl vor smulge pe alesul său prieten de pe tronul episcopal. Nu a fost greu să se găsească nu doar un pretext, ci chiar mai multe, pentru a-l înlătura pe Sfântul Ioan: acuzații, complet nefondate, de erezie, până la crimă de lezmajestate și trădarea propriului tiz și diacon care, după ce și-a bătut sclavul ca un păgân, atrăgând afurisenia sfântului, va susține că a fost pedepsit pe nedrept. S-a mers atât de departe încât, la cea de-a doua sentință de exil, s-au aplicat niște canoane bisericești inventate de arieni special pentru a-l scoate din scaun, cu zeci de ani înainte, pe Sfântul Atanasie cel Mare. Totodată, aceiași episcopi care l-au judecat i-au fost și acuzatori, și martori, procesul lui transformându-se într-un mârșav simulacru.

Dacă într-unul din nenumăratele episoade conflictuale dintre Sfântul Ioan Gură de Aur și împărăteasa Aelia Eudoxia, Dumnezeu i-a uscat mâna unui soldat care a îndrăznit să lovească cu sabia ușile Sfintei Sophii (acesta fiind mai apoi vindecat de Ioan), în ziua izgonirii definitive a ierarhului, El le-a arătat tuturor că îl iubește mai mult pe sfântul Său, acest templu viu al Duhului, nezidit de mâini omenești, decât însăși podoaba casei Sale, căci Hagia Sophia, din minune dumnezeiască, a luat singură foc, flăcările izbucnind din altar și răspândindu-se în toată catedrala, ca apoi să iasă în cetate, sub forma unei flăcări lungi ca un șarpe, și să ardă, până la temelie, Palatul Senatului, precum și alte clădiri de la periferia orașului. Fără să se atingă, însă, de casele din imediata vecinătate a catedralei, tocmai pentru a fi evident că focul n-a fost pus de oameni, nici din întâmplare, de altminteri, nu au existat victime. Și, fiindcă toată lumea spunea că incendiul este pedeapsa lui Dumnezeu pentru alungarea sfântului, bineînțeles că trebuiau găsiți țapi ispășitori, lucru pentru care Sfânta Olimpiada era cea mai la îndemână. Ucenicii sfântului au fost învinuiți de incendierea bisericii, în procesul prezidat de prefectul (păgân) Optatus, iar Olimpiada va răspunde acestei acuzații cu o remarcă de cel mai elementar bun-simț, că nu obișnuiește să dea foc bisericilor atâta vreme cât și-a cheltuit toată averea pentru a le construi. Cum nu reușește să obțină nimic de la ea și nu poate aduce, oricum, niciun fel de dovezi, Optatus a fost obligat să o elibereze împreună cu celelalte călugărițe, cu condiția de a-l recunoaște pe noul arhiepiscop, Arsacius. Unele s-au învoit pentru aceasta, dar sfânta a rămas de neclintit, urmând să treacă prin mai multe procese, în urma cărora va fi obligată să plătească o amendă uriașă și, retrăgându-se de bunăvoie la Cizic, a fost mutată, mai târziu, în Nicomidia. Înainte de plecarea ei, le-a sfătuit, însă, pe monahiile rămase să-l accepte pe Arsacius, ca să nu facă schismă în Biserică.

Poate că a continuat să spere, până în ultima clipă, că îl va mai vedea măcar o dată pe Sfântul Ierarh, din scrisorile căruia reiese că și el trăia cu o astfel de speranță. Dar „un om poate să fie, datorită prietenilor, în mai multe locuri deodată, în același timp”, spune Gură de Aur în *Omilia LXXVIII la Ioan*. În toată această perioadă, cei doi vor fi împreună în duh, purtându-și faimoasa corespondență. Aflăm din ea detalii pe care niciun istoric nu le-ar fi putut transmite altfel: atacurile isaurilor din exil, teroarea, ura unor călugări că-

5 Nichifor Calist, *Ecclesiastica historia*, XIII, 24

rora sfântul nu le făcuse niciun rău, suferința fizică tot mai de neîndurat, episodul în care patriarhul, cuprins de febră, fuge, la miezul nopții, de cei care voiau să-l omoare, după ce avusese un accident cu lectica în care era să-și piardă viața. Comparându-i scrisorile cu hagiografia, vedem că îi povestește, însă, prea puțin din batjocura aproape zilnică la care era supus, evidențiind mai degrabă bunătatea oamenilor credincioși care l-au ajutat în călătoria lui anevoioasă. Câteodată chiar recunoaște că i-a trecut sub tăcere anumite aspecte mai neplăcute, tocmai ca să n-o întristeze. Scrisorile sale sunt deosebit de ceremonioase, vădind un respect cu totul superior celui pe care este îndreptățit un duhovnic să-l poarte ucenicului său, din ele reiese limpede că o considera pe Olimpiada nu o ucenică, ci o egală. Este uluitor ce elogii îi poate aduce unei femei același om care o critica atât de dur pe Eudoxia. În timp ce pe împărăteasă o comparase cu Izabela și Irodiada, sfintei diaconițe îi scrie: „Pe tine frica de judecată [Judecata de Apoi] nu te poate atinge, cum nu-i atinge nici pe îngeri”[6].

Scriind, ca orice bun filolog bizantin, în deplin acord cu retorica vremii, există, totuși, ceva incredibil de uman în spatele înfloriturilor lui stilistice. Un tablou înduioșător transpare prin perdeaua cuvintelor. Doi prieteni, primul cuprins de gânduri negre și al doilea (lovit și el până peste poate), chinuindu-se să pară că lucrurile nu stau chiar așa rău, optimistul din ecuație, a cărui unică bucurie este să-l îmbărbăteze pe celălalt. O imagine cu care mulți dintre noi vom fi familiari din viața noastră. Scopul scrisorilor lui nu este, de fapt, o dare de seamă asupra nefericitelor sale peregrinări, cât o modalitate de a o smulge pe ea din deprimarea în care au aruncat-o evenimentele și lipsa lui, ea fiind sufletește (cel puțin aceasta este ceea ce reiese din scrisori) mult mai dărâmată decât el. Corespondența lor e un fel de terapie psihologică duhovnicească, însă, nu doar pentru sfânta, ci pentru toți cititorii. Cu o mie de ani înaintea tuturor psihologilor care se chinuie să depisteze astăzi cauzele deprimării, Sfântul Ioan Gură de Aur o definește, scurt și cuprinzător, ca pe o lucrare a diavolului, o ultimă ispită pe care Olimpiada cea desăvârșită trebuia să o depășească. Tot din scrisori, aflăm că sfânta făcea o asceză extrem de aspră, dormind arareori și mâncând atât cât să supraviețuiască. El îi amintește de aceste înfrânări pentru a-i demonstra că, pe lângă ele, necazurile din partea oamenilor ar trebui să i se pară ușoare. Și, mai presus de toate, îi atribuie Olimpiadei nepătimirea, punându-ne în față o dilemă de o importanță colosală și anume: cum pot cei nepătimitori, cei care nu mai sunt subjugați în niciun fel de vreo poftă sau dorință pământească să fie, totuși, cât se poate de sensibili, mai ales când vine vorba de pătimirile prietenilor lor. Marele ierarh ne

6 *Epistola a VIII-a către Sfânta Diaconiță Olimpiada.*

prezintă astfel o realitate pe care puțini dintre atacatorii credinței o pot înțelege, faptul că așa-zisa „mortificare" pentru Dumnezeu nu presupune transformarea omului într-un fel de statuie fără sentimente, de mort viu, ci, dimpotrivă, ea accentuează tocmai acele sensibilități care provin din iubirea și grija pentru semenii noștri. Altădată, sfântul nu-i reproșează (ar fi mult spus), dar îi atrage atenția că-i răspunde la scrisori prea rar și, tot el dă explicația: din pricina întristării. Înțelegem aici că Olimpiada s-a aflat, pentru o perioadă, într-o veritabilă deprimare, una dintre acelea în care nu mai are putere nici să scrie. Când se punea, însă, pe picioare, devenea neobosită. Suportând ea însăși atâtea persecuții, cuvioasa rămâne mâna dreaptă a sfântului patriarh, un mijloc prin care mai poate deține ceva control asupra problemelor bisericești pe care nu le poate abandona, mai cu seamă că dizgrația lui nu-l afectează doar pe el, ci creează o întreagă cascadă de evenimente, în care mulți dintre cei mai buni preoți și episcopi sunt și ei izgoniți și înlocuiți cu niște clerici nevrednici. Exilul său devine o tragedie a întregii Biserici, nu numai din punct de vedere administrativ, ci și dintr-o perspectivă pur duhovnicească. Biserica se afla într-una dintre cele mai acute crize din istorie. În inima tuturor acestor drame era Olimpiada care, atâta vreme cât locuia încă în Constantinopol, a devenit mijlocitoarea fostului arhiepiscop pe lângă puternicii zilei, încercând din răsputeri să-i îndulcească exilul, să-l mute în locuri mai bune și, ajungând, desigur, să se dea iar de ceasul morții atunci când nu reușea. Putem remarca, din toate acestea, chiar și o oarecare ciclicitate a perioadelor ei de deprimare *versus* activitate febrilă. Cât despre starea ei fizică, epistolele Sfântului Ioan Hrisostom ar putea servi drept jurnal medical. Aflăm că, încă din tinerețe, sfânta a avut o sănătate foarte fragilă, că „boala trupului, de multe feluri și în tot chipul, [...] n-a încetat să te asedieze necontenit", îi spunea, într-o scrisoare, ierarhul. Uneori, par să fie legați cu o legătură inexplicabilă, parcă pentru a ilustra cuvintele lui „un prieten este un alt eu", amândoi găsindu-se la un pas de moarte, în același timp. Întocmai ca diaconița, organismul patriarhului era măcinat de nevoințe și post, el neputând dormi, suferea de frig oricât de tare și-ar fi încălzit locuința și avea dureri oribile de stomac. În iarna anilor 405-406, ajungeau în situația îngrozitoare în care nici nu prea mai puteau să-și scrie. Sfântul se vedea obligat s-o roage să nu-i mai trimită nicio scrisoare, decât dacă cineva se va întâmpla să vină în zonă cu alte treburi, căci drumurile sunt năpădite de tâlhari și ultimul sol, care le-a purtat corespondența, abia a scăpat, „jefuit până la piele"[7].

Însă, pe lângă detaliile autobiografice și cuvintele de încurajare, aceste scrisori mai sunt și altceva, ceva unic, poate, în întreaga literatură bizantină: un elogiu adus dorului sau, mai bine zis, teologia dorului. Sfântul Ioan Gură de Aur nu înfierează acest sentiment ca pe unul ce ar fi o pornire a inimilor care nu se preocupă exclusiv de Dumnezeu, ci îl atribuie însuși Marelui Apostol Pavel, când tâlcuiește astfel un pasaj din *Epistola I către Tesaloniceni*: „Dar ce vrei și ce dorești, spune-mi [Pavele], ce dorești cu atâta înflăcărare? „Doresc să văd fața lor, «căci ne-am sârguit mai mult ca să vedem fața voastră» [*1 Tes* II, 17]." – Ce spui tu, cel înalt și mare? Care socotești lumea răstignită și ești tu însuți răstignit pentru lume [*Ga* VI, 14], care fiind eliberat de toate cele trupești ai ajuns aproape netrupesc, ai ajuns atât de robit iubirii că te-ai pogorât

7 *Epistola XV către Sfânta Diaconiță Olimpiada*.

la acest trup de lut din pământ, care cade sub simțuri? – „Da, spune el, și nu mă rușinez spunând, ci mă fălesc cu acestea; căci caut acestea având țâșnind în mine pe mama celor bune: iubirea". Și el nu caută pur și simplu prezența trupească, ci dorește să vadă mai ales fața lor, fiindcă spune: „căci ne-am sârguit mai mult să vedem fața voastră" [*1 Tes* II, 17]. – Spune-mi, deci, dorești să le vezi chipul și să le vezi fața? – „Da, și încă foarte tare, zice el, fiindcă aici e adunarea simțurilor lor. Pentru că un suflet gol, înrudit cu un alt suflet nu va putea prin el însuși nici să spună, nici să audă ceva; dar dacă mă bucur de o prezență trupească, voi putea spune și auzi ceva de la cei iubiți. De aceea, doresc să văd fața voastră, unde e și limba care sloboade glasul și vestește cele dinăuntrul nostru, și auzul care primește cuvintele și ochii care zugrăvesc mișcările sufletului, căci prin acestea mă pot bucura mai exact de petrecerea împreună cu sufletul dorit"[8].

Și poate că vom citi cu totul altfel acest pasaj din scrisoarea Sfântului Ioan Gură de Aur, când ne vom aminti că ucenicul său, Sfântul Proclu, care l-a văzut pe Apostolul Neamurilor șoptind în urechea marelui patriarh cum să-i tâlcuiască epistolele.

Din păcate, în istoria literaturii bizantine, corespondența aceasta înalt teologică va deveni unilaterală, căci scrisorile cuvioasei s-au pierdut. Din partea lui, avem cuvinte de aur, din partea ei, numai tăcere; acea tăcere a mării care ne șterge urmele din nisip, acea tăcere a timpului însuși. Dar, chiar și în moarte, ierarhul și diaconița rămân una. Trupurile lor au călătorit în chip minunat pe mare, până să-și afle loc de odihnă: moaștele Sfântului Ioan vor trece nestingherite printr-o furtună cumplită în Strâmtoarea Dardanele, ca să debarce la Biserica Sfântului Apostol Toma, în vreme ce Sfânta Olimpiada se va arăta în vis mitropolitului Nicomidiei, poruncindu-i să-i pună trupul într-o barcă și acolo unde va veni barca la liman, acolo s-o îngroape. Și barca se va opri în Briktoi, lângă Constantinopol, tot la Biserica Apostolului Toma, un înger dându-i înștiințare ecleziarhului s-o pună pe sfântă în altar. La urmă, se va întoarce fiecare la locul cuvenit: trupul ierarhului va fi așezat, cu mare cinste, pe tronul său patriarhal, iar al cuvioasei va cădea iarăși în valuri, în urma unui incendiu devastator, fiind recuperat și adus în mănăstirea întemeiată de ea. La aducerea moaștelor lor se vor săvârși minuni de nedescris: bolnavi, ologi, demonizați tămăduindu-se și, poate chiar mai uluitor, Gură de Aur va vorbi prin trupul său mort de 31 de ani, iar din moaștele Olimpiadei va curge atâta sânge că se vor înroși și mâinile clericilor, și ștergarele, și însăși marea din care a fost scoasă sfânta. Atât de vii îi lăsase moartea pe amândoi!

8 *Epistola VIII către Sfânta Diaconiță Olimpiada.*

Apoi, timpul trece, așa cum este el obișnuit. Teodosie cel Tânăr, Sfinții Marcian și Pulheria, leul cel mare și cel mic, Zenon, Anastasie și Iustin, trei dinastii căzând unele peste altele, ca frunzele toamna. La vârf, orbitoare, epoca lui Iustinian. Și, cum lumina vine de la flacără, Constantinopolul se va lămuri prin foc ca aurul și argintul, așteptând parcă, cu nerăbdare, răscoala Nika, să dea în pârg. Există o floare în sudul Africii, o floare stacojie, de o frumusețe rară, *Cyrtanthus ventricosus* sau, mai simplu, crinul de foc. Floarea e un bulb care nu înflorește niciodată, oricât de mult l-ai uda, oricâte îngrășăminte i-ai pune, ci numai și numai la nouă zile după ce un incendiu a pârjolit pământul de deasupra. Acesta este Constantinopolul secolului al VI-lea. În flăcările revoltei care aproape l-au făcut să abdice pe unul dintre cei mai mari împărați ai lumii, Hagia Sophia, altarul unde altădată slujise Sfântul Ioan, a ars și, cu ea, zid în zid, a ars și mănăstirea Sfintei Olimpiada. Iar Iustinian a renăscut din cenușă; nu doar pe sine, ci o întreagă lume. Târnosirea noii Sfintei Sophii s-a făcut în Ajunul Crăciunului din anul 537, iar noua mănăstire a Olimpiadei a fost sfințită în ziua următoare, chiar de praznicul Nașterii Domnului. Așa a înțeles Dumnezeu să curețe locurile de unde sfinții Săi fuseseră alungați sau, poate, cele două mari arderi, în urma cărora și Hagia Sophia, și mănăstirea sfintei s-au reconstruit de o mie de ori mai strălucitoare, sunt un simbol pentru arderea de tot prin care cei doi s-au adus pe sine jertfă curată, pentru focul prigoanelor pe care le-au îndurat, ca apoi să renască în Împărăția Cerească, mai frumoși decât înainte.

Și iarăși timpul, în avalanșă. Cutremure, asedii, războaie civile, dinastii venind și dispărând cu mareea, latini și turci. Dacă s-ar aduna tot sângele care s-a vărsat, de-a lungul veacurilor, în Hagia Sophia, ar fi destul să înroșească Bosforul. Aici, călcând atent peste sângele care strigă către Dumnezeu de sub plăcile grele de marmură, cu tălpile înroșite și rezemat de una dintre coloane, stă și acum Îngerul Bisericii. Nu-l poți vedea, dar parcă poți auzi, în aer, un foșnet ușor de aripi.

Deasupra, de pe timpanul nordic, Patriarhul Constantinopolului te binecuvântează tocmai din secolul al IX-lea. Când au venit, în ziua aceea a Paștilor, oștenii cu porunca împăratului ca sfântul să iasă din Hagia Sophia, Gură de Aur le-a răspuns: „Eu am primit biserica de la Hristos, Mântuitorul meu, deci nu pot să ies dintr-însa”[9]. Și, într-adevăr, de peste o mie de ani n-a mai ieșit. În ciuda timpului însuși, Hristos nu i-a spus încă să plece.

p.93
Icoana Maicii Domnului
făcătoare de minuni
„Îndrumătoarea”
(Mănăstirea Hurezi)

9 *Viețile Sfinților pe luna noiembrie*, Ziua a treisprezecea, Ed. Mănăstirea Sihăstria, Vânători-Neamț, 2006.